

"Ben Burdayım..." Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası - Yıldız Ecevit

Ben Burdayım

"Ben Buradayım..."

OĞUZ ATAY'IN BİYOGRAFİK VE KURMACA DÜNYASI

Yıldız Ecevit

Sunuş

"İyi bir hayat hikâyesi yazmak, bir hayat yaşamak kadar zordur." (BRA4)

OĞUZ ATAY

Bir yaşam öyküsü yazmak isteyen biri, her şeyden önce kendine şunu sormak zorundadır: *"Yaşam nedir?"* Biz, uçsuz bucaksız bir yanıt potansını birlikte getiren bu soruyu yavaşça dizginleyip, konumuz bağlamında kapsamını daraltarak yeniden soralım: *"Bir insanın yaşamı nelerden oluşur?"* Yaşamın, birbirine eklemlenen kronolojik bir olaylar zincirinden oluştuğunu düşünen bir biyografi yazarının yapacağı iş bellidir: Biyografisini yazdığı kişinin yaşadığı 'somut' olayların bir dökümünü yapacaktır o. İnsan yaşamını oluşturan bileşenlerin içinde reel yaşamın asal öneme sahip olmadığını düşünüyor olsa da, somut yaşam yolunda bırakılan izler her biyografi yazarının çalışmasında çıkış noktasını oluşturur. Somut yaşamla ilgili güvenilir veri toplamak ise her zaman sanıldığı kadar kolay değildir. Somut olayları doğru aktarabilmek için 'belge' peşine düşen bir Türk biyografin işi daha da zordur. Demokrasi geleneğinin hiçbir zaman tümüyle yerleşmediği bu toplumdaki belge eksikliğinin en önemli nedenlerinden birinin, -Oğuz Atay'ın deyişiyle- 'kapalı sistem yaratıklar'ın ardında iz bırakma korkusu olduğunu söyleyebiliriz.

Kendisi de biyografik bir kitap yazmış olan Atay, "Bir Bilim Adamının Romanı"nda şöyle diyor: *"Biz biyografik bir iş yapmaya çalışıyoruz kendi özel durumumuzda; ama çok belge yok elimizde. Daha insanlarımız arkalarından belge bırakmaya alışmamışlar. (...) Kalıcı bir şey bırakmaya korkar gibi bir halimiz var."* (BR.259) Kendisiyle yapılan bir söyleşide de insanların, yakınları ile ilgili olarak, *"çok iyi ve üstün bir insandı, herkes onu çok severdi'nin ötesinde fazla düşünmediği için"* (Yeni Ortam, 31.10.1975) yaptığı araştırmada çok zorlandığını söylüyordu.

Oysa demokrasi geleneğinin olduğu kadar, okuma-yazma geleneğinin de daha eskilere dayandığı, toplumun daha iyi organize olduğu ülkelerde biyografin işinin daha kolay olduğu su götürmez. Beş yüz yıl önce yaşamış bir adamın: Shakespeare'in biyografisini yazan İngiliz edebiyat profesörü Park Honan'ın yüzyılların şişlediği bir geçmişin izini sürerken, arşivleme alışkanlığının tam yerleşmediği Türkiye'de yaşayan ve 20. yüzyıla ait bir geçmişin ardındaki bir biyograftan daha fazla yazılı belgeye sahip olduğunu söylediğimde abarttığımı sanmıyorum. Oğuz Atay'ın 1970'lerde radyo ve televizyonda yaptığı konuşmalara ulaşmaya çalışırken duyduğum: *'gereksiz görülenler arşivden ayıklandı'* türünden bir tümceyi, Shakespeare'in dedesinden babasına 1561 yılında ne kadar pound tutarında miras kaldığını bile kayıtlardan bulup çıkarabilen Mr. Honan'ın duymadığı kesindir.

Üç-dört yıl önce, çalışmamın ilk aşamasında ben de, yakın geçmişi araştıran her biyografi yazarının yaptığı gibi, önce izini sürdüğüm yaşama tanık olmuş insanlarla görüştüm. Oğuz Atay'ın yaşam yolunun üstünde uzun ya da kısa bir süre onunla birlikte olmuş insanlardı bunlar. Her konuşma yeni bir insana ilmekleniyordu. Zaman geçtikçe, görüştüğüm insanların sayısı yüze yaklaşmıştı. Masa başında kitaplarla çalışmaya alışık olan ben, elimde küçük bir kayıt aygıtı İstanbul'un içinde mekik dokuyor, kentin dört bir yanındaki farklı mekânlarda değişik insanlarla görüşüyordum. Oğuz Atay'ın çevresindeki insan coğrafyası Ankara'ya, giderek Kastamonu'nun etkileyici bir doğaya sahip kırsal bölgelerine doğru genişledi. Bir süre sonra, insanların belleklerinde yaptığımız geçmişe yolculukların güvenilirliği konusunda, elle tutulur ölçüde kesin da yanakları olan kuşkular birikmeye başladı kafamda. Bu kuşkular, belleklerdeki anı parçacıklarını bana aktaran kişilerin iyi niyetlerine yönelik değildi; insan doğasına, beynin ve belleğin yapısına iliskindi.

Belleğin güvenilir bir yapısı olmadığını, aramakta olduğum *'geçmişteki gerçek'*in ise bu güvenilmez kaynağın koridorlarından bize biçim değiştirerek ulaştığını kendi deneyimlerimden de biliyordum. Üstelik ruhbilimde, son yıllarda büyük aşama yapmış olan beyin araştırmacılığı da belleğin güvenilmez bir yapısı olduğu gerçeğini doğruluyordu. İnsanların yaşadıkları olayları, birçok ayrıntıya dikkat etmeksizin, kendi ilgi alanlarının süzgecinden geçirerek belleklerine kaydettikleri; zamanla ise bu kayıtların, insanın kendi içinde geçirdiği dönüşüme uygun olarak yeniden biçimlendiği, başka belleklerin aktardığı öznel ek bilgilerle sürekli renk değiştirdiği doğrudur. Anılarımızın: *'gerçeğimiz'* olduğunu düşündüğümüz bu bellek kayıtlarının büyük bölümü *kurmacaydı*. Oğuz Atay'ın Yeniköy'deki evinin salonunun nefti olan duvar renginin *'mor'* olduğundan yüzde yüz emin olan yaşam tanığı da, *"Tutunamayanlar"*ı Atay'la birlikte TRT'ye götürüp roman yarışmasına kaydettirdiklerini söyleyen, hatta yolda neler konuştuklarını bile anlatan bir başka yaşam tanığı da kesinlikle gerçeği saptırmak niyetinde olmayıp, yalnızca bu kaygan/oyunbaz belleğin birer kurbanıydı.

Benim, hazırlayacak olduğum kitaptaki yaşam öyküsünün somut gerçeklikle ilgili böylesine endişelerimin nedeni, yalnızca insan belleğinin bu güvenilmez yapısı da değildi. Bana aktarılan bilgilerin sağlamlığına tümüyle güvensen bile; insanın somut yaşam yolunda oluşturduğu kronolojik bir olaylar zincirinin, onun *'bütünsel kimliği'* göz önüne alındığındaki öneminin, bir buz dağının su üstünde kalan bölümünden daha hallice olmadığını, 20. yüzyılda bireysel ve kolektif bilinçaltını keşfeden ruhbilim bize söylüyordu. Biyografik yaşam adı altında çizilmiş bir

somut yaşam eğrisinin, insanın kendisinin bile çözmekte zorlandığı, içinde çok sayıda farklı bileşen barındıran bir kimliği tek başına yansıtmaya söz konusu olabilir miydi? İnsanın somut yaşamı: biyografisi, onun içinde *barındırdığı* çok sayıdaki *olasılıktan*, yaşama dönüşmüş olan yalnızca bir tanesiydi. İç dünyanın dehlizlerinde, çok sayıda farklı yaşamı oluşturmaya yetecek ölçüde bastırılmış gizil yetenek, uç vermemiş duyarlık, kavuşulmamış özlem, bir o kadar da bunlardaki soluksuz bırakılmışlığın neden olduğu, acı ile kotarılmış bir ruhsal karmaşa barınıyordu. Yaşam bunların tümüydü. Bu gizil güçlerin iç dünyadaki devinimlerini hesaba katmadan, insanın salt dış dünyada bıraktığı '*biyografik*' ayak izlerinin kalıbını çıkartarak bir yaşam anlatılabilir miydi?

Peki iç dünya dehlizlerindeki o gizil yaşam bileşenlerine ulaşmak nasıl mümkün olabilirdi? "*Tutunamayanlar*"da kendisini öldürmüş olan arkadaşı Selim'i böyle bir eyleme yönlendiren içsel nedenleri bulup çıkarmaya çalışan roman kişisi Turgut gibi soruyordum ben de kendime: "*Sen olmadan seni nasıl öğrenmeliyim?*" (T.72) Selim'in çevresiyle konuşmalar yapmakta olan Turgut gibi yakınıyordum: "*Seni nereye kadar tanıdıklarını bilmiyorum. Belki de seni olduğundan çok başka türlü tanıtıyorlar bana. (...) Bu insanları ne kadar sevmiş olduğunu bile bilmiyorum. Hepsi de (...) belirli bir yönüyle tanıyorlar seni. Birçok Selim [birçok Oğuz Atay] var ortada. Bunları nasıl birleştiresem?*" (T.342) Tüm romanlarında, insanın biyografik silüetini çizmeyi değil de dış kalıbın içindeki gerçek insanı bulup çıkarmayı amaç edinen Oğuz Atay, I.T.Ü.'den hocası Profesör Mustafa İnan'ın yaşamını yazdığı "*Bir Bilim Adamının Romanı*"nda anlatıcısını, tıpkı benim bu aşamada söyleyebileceğim türden sözcüklerle konuşturuyordur: "*Onun olağanüstü yeteneklerinden birkaç kelime ile söz ettiler; iyi yaşamayı, iyi yemek yemeyi seven kuvvetli bir hafızayı tanıttılar bana. Asıl Mustafa İnan'la ilgilenmemişlerdi anlaşılan. Mustafa da onlara bakarken içinden hafifçe gülümsemişti. Asıl Mustafa'yı onlara tanıtmadığı için gizli bir memnuniyet duymuştu.*" (BR.133)

"Asıl Mustafa İnan" diyordu Atay. Peki ya 'asıl Oğuz Atay'? Onu nasıl/nerede bulacak, ne tür bir *kurgu* aracılığıyla aktaracaktım? Bu, kronolojik bir olaylar zinciri aracılığıyla verilebilecek bir şey değildi. Zor bir işe kalkışmıştım. Üstelik bu gizil

Oğuz Atay'a giden yoldaki birkaç kapıyı aralamamda anahtar olabileceğine inandığım önemli yaşam tanıklarından kimileri, yapmaya çalıştığım işten hiç hoşnut görünmüyorlar, bana karşı -bir paparazziye gösterilecek türden- kuşku/küçümseme içeren, hatta nezaket sınırlarını aşan '*çaydırıcı*' bir tutum içinde bulunuyorlardı. Onların desteği olmadan ne kadar ilerleyebilirdim? Hele, Atay'ın ilk iki kitabını da adanmış olduğu ve benimle konuşmamak konusundaki kararlılığını bir teşekkür mektubu dışında bozmayan Sevin Seydi'nin tanıklık yapmadığı yaşam kesitlerine ne yazacaktım?

Araştırma ve yazım aşamalarıyla dört yıla yakın süren bu çalınmanın başlarında yaşadığım ve beni birkaç kez vazgeçmenin eşiğine kadar getiren bu moral bozucu gelişmelerin yol açtığı karanlık içerikli düşünceler zamanla üzerimdeki etkisini yitirmeye başladı. Atay'ın, '*biyografik*' ve '*kurmaca*' dünyalarının katmanları arasında yeterince eşzamanlı yol aldığım da farkına vardığım: bu iki dünya arasındaki sınır tanımaz geçişimlilik, arayışımın rotasının tümüyle değişmesine yol açtı: Beni Oğuz Atay'ın dünyasının en saklı köşelerine değin götürebilecek olan o tek yola, ne onunla yaşamı paylaşmış insanların kılavuzluğunda ulaşabilirdim ne de kendisinin günlüğünde yazdıkları aracılığıyla: O yol Atay'ın kurmaca dünyasının sayfaları

arasından geçiyordu: *Kurmaca* dünya, benim önümdeki bu biyografik çalışmanın en güvenilir tanığıydı. Atay yalnızca iç dünyasının gizlerini değil, *reel* yaşamını biçimlendiren somut etmenleri/kişileri/olayları tüm ayrıntısıyla kurmaca yapıtlarının satırları arasına dokumuştı. Onun metinleri, otobiyografinin kurmacaya dönüşmesinin edebiyattaki en yetkin örnekleri arasındaydı.

Yazarak varolan, yazma ediminin zorlu yollarında kendini bulmaya çalışan yazarların tümünün en güçlü yaşam tanığı kurmaca yapıtları değil miydi zaten? Üniversitedeki yüksek lisaans/doktora seminerlerimde Kafka'nın dilimden düşürmediğim, öğrencilerin çoğunun da bu yüzden ezberlediği o sözlerini, bana en gerektiği anda nasıl da unutmuştum. Günlüğünde yer alan bu saptamasında Kafka yaklaşık olarak şöyle diyordu: "*İnsan ne olduğunu sözcüklere dökemez. Onun kendini dile getirebileceği tek alan vardır: yalanın dünyası.*" Kafka'nın 'yalan' diye adlandırdığı '*kurmacanın dünyası*'ydı bu. Atay'ın metinlerinin -özellikle de ilk iki romanının- asal oluşum nedeniydi kendini anlatmak. Onun somut yaşamıyla ilgili bilgi dağarcığım genişledikçe, elimdeki kurmaca veri deposunun iyice farkına vardım: Romanlarının, öykülerinin, oyununun satırlarının arası, altı, üstü, sağı, solu, kıvrımları tıka basa Oğuz Atay'la doluydu; çocukluğundan ölümüne değin yaşadıkları, yaşayamadıkları, özlemleri, düşleri, düş kırıklıkları, ruhsal çalkantıları, aşkları, evlilikleri, çevresi, iş yaşamı ve okuduğu yazarlarla girdiği duygusal/düşünsel/estetik ilişkiler...hepsi oradaydı. Ve bir kurmaca metnin sanatsal yapısının karşısındaki en büyük tehlikelerden biri olan otobiyografik malzeme, kolayca deşifre edilebiliyor olmasına karşın, onun metinlerinde, kişisel duyguların etkisiyle kitschleşmiyor, estetik dokunun doğal bir parçasına dönüşüyordu.

Bu *büyük keşif*, yazacağım metnin kurgusunu da belirledi. Ben bir *belgesel* hazırlıyordum ve sözü büyük ölçüde belgeselin odağındaki kişiye bırakacaktım, onu kendi sözleriyle anlatıyordum. Biyografik yaşamındaki çevresinin bana aktardığı anı parçacıklarını, onun kurmaca metinlerinden kesitlerle besledim, kimi yerde reel ve kurmaca gerçekleri birbiriyle harmanladım; Selim'in/Turgut'un /Hikmet'in/Coşkun'un/Server'in desteğiyle Oğuz Atay'm '*gerçek*'ini yakalamaya çalıştım. Dünyada hiç kimse Oğuz Atay'ı onlardan daha iyi anlatamazdı. Kitabın başlığını da yine onlardan birinin: "*Demiryolu hikâyecileri-bir rüya*" öyküsünün unutulmaz kişisinin kulaklarda yankılanan haykırışı esinledi: "*Ben buradayım sevgili okuyucum, sen neredesin acaba?*"

Kurmaca metinlerinin Atay'ın yaşamında böylesine belirleyici bir öneme sahip olması, beni, onun kitapların dünyasındaki yaşlı dostlarına yönlendirdi. Artık İstanbul'un sokaklarında yalnızca Atay'ın arkadaşlarının/akrabalarının oturdukları evleri aramıyor, romanların/öykülerin evreninde aynı hızla dolaşıyor: Dostoyevski'nin, Nabokov'un, Hesse'nin, Kafka'nın, Joyce'un satırlarının arasında onun tinsel yaşamına ivme veren düşünceleri/duyguları, onun kurmaca dünyasını etkileyen kurgu trüklerini bulup çıkarmaya çalışıyordum. Dostoyevski külliyyatının tümünü -aralarında daha önce okumadıklarım da vardı- yeniden okudum; Atay'ın kurmaca metinlerinde ve günlüğünde sözünü ettiği kitapların hepsini -önem derecesine göre- okudum ya da taradım. "*Ben Buradayım...*" metnini dokuyan ilmeklerin hatırı sayılır bir bölümünü, Atay'ın edebiyat dünyasındaki bu Kadim '*ruh dostları*'ndan yaptığım alıntılar oluşturdu.

Atay'ın ayrıntılarla dört bir yana dalbudak saran konuşkan metinlerinin ve onun kadim dostlarına ait kitapların, biyografinin en önemli yaşam tanığı durumuna gelmeleri, bende

zaten var olan ayrıntı düşkünlüğünü iyiden körükledi: *"Ben Buradayım..."* ayrıntılarla dolu çok sayfalı bir kitap oldu. *"Ah bu ayrıntıların önemini bir anlayabilsek. İnsanların iç dünyasına ancak ayrıntıları bilerek girebileceğimizi bir öğrenebilsek. Canım bu ka- ıhır şeyi de bilmeye ne gerek var? diyerek hemen yorulmasak,"* (BR.26) diyordu Oğuz Atay da. Bir insanı, bir doğa olayını tanımlar gibi, köşeli formüllerin arasına sıkıştırarak, yansıttığı anlama pek de güvenilmeyen, yıpranmış kimi sözcüklerin içinde kalıplayarak anlatmak mümkün olabilir miydi? Gerçeği doğrudan parmakla göstermeden, onun çevresinde dönüp duran bir ayrıntı cümbüşü içinde aktarmaya çalışmak, *'anlatılamayanı anlatmak'* için el atılacak en iyi kurgu tekniklerinden biriydi. Yansıtmak istediğim konuyla aynı anlam aylası içinde yüzen çok sayıda kurmaca metin kesitiyle, yaşam tanıklarının aktardığı bol ayrıntıyla dokumaya çalıştım ben de metni; ONUN yaşadığı somut ve soyut dünyanın soluğunu hissedilir kılmak istedim böylece; kimi yerde ayrıntılan imgesel değeri olan katalizör içtiklerle birbirine tutturmaya çalıştım. Tüm metne yayılmış değişik işlevli ayrıntılarla adım adım ONU oluşturmak, metni ilmek ilmek ONUN soluğuyla/nabziyla dokumak istedim. Bu da, özde ciddi suratlı bir kitap olan biyografik belgeselin, kurmaca dünyanın sınırları içine giren artistik ucuydu.

Ancak, kurgusal düzlemdeki bu *artistik* amacımı tümüyle gerçekleştirip, Stefan Zweig'm yazabileceği türden katıksız bir kurmaca sanat ürünü yaratmam mümkün olamazdı. Bir kere bu, ciddi boyutta bir sanatsal yetenek gerektiriyordu. Ayrıca, yaşamının büyük bir bölümünü, ulaştığı bilgileri kategorize etmekle geçirmiş, onlardan uslu araştırma/inceleme yazıları üretmiş olan kimlik bileşenim buna kesinlikle izin vermezdi; vermedi de. Edebiyat araştırmacısı Yıldız Ecevit, Atay'ın yaşamının son on yılında ürettiği kurmaca metinlerin anlatılacağı bölüme gelindiğinde, kitap boyunca ikide bir ortaya çıkan akademik kimliğini, bu kez binişini de üstüne geçirip tüm mesleki donanımını seferber ederek görünür kıldı. *"Ben Buradayım..."* aynı zamanda Oğuz Atay'ı, *'Hayatı ve Eserleri'* türünden bir alt başlığın ciddiyeti içinde de ele alan bir başvuru kitabı olmalıydı: Bu öteki Yıldız Ecevit'in yazmak istediği, yalnızca bir biyografi değildi; Oğuz Atay odağında üreyen, onu, yaşamı ve yaşamda bıraktığı tüm izlerle birlikte bütüne doğru ayrıntılı bir biçimde dokumaya çalışan bir *monografiydi*. Biyografiyi monografiye dönüştürerek onu daha teknik renklerle boyayan bu Yıldız Ecevit, bir yaşam öyküsünün ardına takılıp, koltuğuna yaslanarak rahat bir okuma serüveni yaşamak isteyen okuru düş kırıklığına uğratmayı da göze aldı.

Yıldız Ecevit'in nesnel araştırmacı yönü, gerçeğe olan bağlılığını; kitapta dipnotla belgelenmiş beş yüze yakın alıntı kullanarak ve bu alıntılarda yer alan kendine ait eklemeleri, yönlendirici saptamaları köşeli parantezlerin içine hapsederek metot/biçim düzleminde de görünür kılmaya çalıştı. Dipnotlu alıntılar, çoğunlukla yazılı kaynaklardan metne taşınmış olanlardı. Yaşam tanıklarının alıntılanan sözleri -biraz da metni dipnot kalabalığından arındırmak amacıyla- her keresinde belgelenmedi ise de, metinde bir yaşam tanığının adı verilerek kendisine söylendirilen her söz, o kişi ile yapılan bant kaydından deşifre edilmiştir. Edebiyat araştırmacısı Yıldız Ecevit bu kitapta nesnel bir veri tabanına dayanmayan hiçbir bilgiye yer vermemeye özen göstermiştir.

"Ben Buradayım..." kitabı, farklı Oğuz Atay'ları farklı biçemlerle yansıtmak isteyen Yıldız Ecevit'in farklı kimlik bileşenlerini devreye sokarak yazdığı bir monografi oldu; hem ciddi ve bilimsel olmak istedi, hem de hafif/uçucu ve yaşam dolu; hem iç dünyanın derinliklerine doğru

kulaçlamak istedi, hem de yüzeyde iz sürmek. Her *yazı*, ne kadar *nesnel* olma savında olursa olsun, kalemi tutan el tarafından yönlendirilir. Yazar nesnelliğini kanıtlamak için istediği kadar, benim de burada yaptığım gibi, gerçeğe bağlılığını her satırda alıntılarla kanıtlamaya çalışsın, kendi öznelliğini metinden uzak tutmak için *Ikri* yerine '*Biz*' desin, yine de oluşturduğu metni kişiliğinin aurasıyla çevreler. Bu kitapta da ben, her ne kadar Oğuz Atay'ı gerçeğe örtüştürme çabası içinde belgelerle/alıntılarla anlatmaya çalışmış olsam da, başlıktaki "*Ben Buradayım*" önermesi yalnızca Atay'ı değil, beni de kapsamına alır. Bu metnin Oğuz Atay'ı, kuşkusuz onun yaşamda ve kurmaca dünyada bıraktığı izlerin derlenmesinden oluştu. Ama bu izlerin metindeki hiyerarşik konumlarını belirlerken yaptığım -bilinçli ya da bilinçsiz- seçimler ve yorumlar; onun bir özelliğini betimlerken, çoğu kez farkında olmadan kullandığım bir sözcüğün onay, anlayış, sevgi, belki de hayranlık yüklü içeriği ve her şeyden önce de metnin kurgusu, Atay'ın "*Ben Buradayım...*"daki dünyasında, benim ister istemez bıraktığım izlerdi. Bu kitabın Oğuz Atay'ı, benim kimliğimden süzülüp gelen bir Oğuz Atay: *Benim OğuzAtay'ım*. Kim gerçeği katıksız aktardım diyebilir ki?

YILDIZ ECEVIT 10.11.2004